

ЧАСТИНА IV

ВНУТРІШНІ ТА ЗОВНІШНІ ЧИННИКИ МІЖНАРОДНОГО ПОЗИЦІЮВАННЯ КРАЇН ПІВДЕННОГО КАВКАЗУ ТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ

УДК 330.341.1

Фомін С. С.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ УЗБЕКИСТАНУ НА ЙОГО ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ

У статті окреслені соціально-економічні проблеми Узбекистану. Показано, що Узбекистан намагається їх вирішити шляхом ліберальних ринкових реформ і багатовекторної зовнішньої політики, розвиваючи політичні та торгово-економічні тосунки одночасно з різними країнами, зокрема з Китаєм, США, Євросоюзом, Туреччиною, Південною Кореєю, Росією й іншими країнами-членами Євразійського економічного союзу (ЄАЕС). Парламент Узбекистану схвалив рішення про набуття статусу спостерігача в ЄАЕС і в грудні 2020 р. ЄАЕС надав такий статус Узбекистану.

Ключові слова: демографічна проблема, безробіття, трудова міграція, багатовекторна зовнішня політика, євразійська економічна інтеграція, зона вільної торгівлі, економічний союз, протекціонізм.

Фомин С. С. Влияние социально-экономических проблем Узбекистана на его внешнюю политику

В статье очерчены социально-экономические проблемы Узбекистана. Показано, что Узбекистан пытается их решить путем либеральных рыночных реформ и многовекторной внешней политики, развивая политические и торгово-экономические отношения одновременно с разными странами, в частности с Китаем, США, Евросоюзом, Турцией, Южной Кореей, Россией и другими странами-членами Евразийского экономического союза (ЕАЭС). Парламент Узбекистана одобрил решение о получении статуса наблюдателя в ЕАЭС и в декабре 2020 г. ЕАЭС предоставил такой статус Узбекистану.

Ключевые слова: демографическая проблема, безработица, трудовая миграция, многовекторная внешняя политика, евразийская экономическая интеграция, зона свободной торговли, экономический союз, протекционизм.

Fomin S. The socio-economic problems of Uzbekistan and their influence upon its foreign policy

The article elucidates the socio-economic problems of Uzbekistan. It was shown that Uzbekistan tries to solve them by means of liberal market reforms and the many-sided foreign policy developing political, economic and trade relations at the same time with different countries, in particular with China, the USA, the EU, Turkey, South Korea, Russia and other

countries-members of the Eurasian Economic Union (EAEU). The parliament of Uzbekistan adopted the decision to obtain the status of observer at the EAEU. The EAEU granted this status to Uzbekistan in December 2020.

Keywords: *demographic problem, unemployment, labour migration, many-sided foreign policy, Eurasian economic integration, free trade area, economic union, protectionism.*

Серед основних соціально-економічних проблем Узбекистану слід назвати проблему бідності, масового безробіття, серйозні проблеми в галузі водопостачання, екологічні проблеми. Значною мірою ці проблеми обумовлені швидким зростанням населення, яке відбувається в умовах нестачі сільськогосподарської землі та водних ресурсів і перевищує можливості економіки Узбекистану дати роботу постійно й швидко зростаючому працездатному населенню. Після смерті президента І. Карімова в 2016 р. новий президент Узбекистану Ш. Мірзієєв почав проводити економічні реформи ліберального характеру, які, як він сподівається, дадуть новий стимул для розвитку економіки країни та посприяють вирішенню гострих соціально-економічних, демографічних і екологічних проблем Узбекистану. Водночас Узбекистан почав проводити більш активну багатовекторну зовнішню політику.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати, як внутрішні соціально-економічні проблеми Узбекистану впливають на його зовнішню політику та дати прогноз відносно можливого розвитку стосунків Узбекистану з різними країнами.

Політичні й економічні процеси, які відбуваються в країнах Центральної Азії, зокрема в Узбекистані, є предметом вивчення багатьох дослідників. У своєму аналізі автор спирався на роботи таких зарубіжних авторів як Б. Алімджанов, Е. Аріпов, Ю. Юсупов, Н. Імамова, Н. Алексєєва, Ю. Кутбітдінов. Були також проаналізовані офіційні та інформаційні матеріали, які стосуються соціально-економічного розвитку Узбекистану та його зовнішньої політики.

Думається, що багатовекторний характер зовнішньої політики Узбекистану обумовлений саме гостротою його внутрішніх соціально-економічних проблем. Уряд Узбекистану розуміє, що розв'язання таких проблем неможливе без прагматичної, багатовекторної зовнішньої політики, спрямованої на одночасний розвиток добрих політичних і економічних стосунків з різними країнами світу.

Розвиваючи стосунки з Китаєм, США, Євросоюзом, Туреччиною, Південною Кореєю, Росією та іншими країнами-членами Євразійського економічного союзу (ЄАЕС), Узбекистан ставить своєю ціллю отримати від них максимально можливу економічну та технічну допомогу, інвестиції, технології, ринки збуту для узбецьких товарів, а також ринки праці для своїх трудових мігрантів, і зберегти при цьому, наскільки це можливо, свій національний суверенітет, включаючи економічний суверенітет. Керівники Узбекистану добре розуміють, що одним із факторів успішності багатовекторної зовнішньої політики, можливості одночасно отримувати матеріальну допомогу та інвестиції від різних країн (зокрема, з тих країн, які є геополітичними супротивниками), є нейтральний статус Узбекистану. Нова військова доктрина, яка була прийнята 9 січня 2018 р., закріпила військовий нейтралітет Узбекистану. Розробляється новий закон «Про концепцію зовнішньополітичної діяльності Республіки Узбекистан». Була прийнята Стратегія дій з п'яти пріоритетних напрямків розвитку Республіки Узбекистан у 2017–2021 рр. У цих документах підтверджується принцип багатовекторної зовнішньої політики, спрямованої на розвиток рівноправного співробітництва з різними країнами.

Що стосується внутрішньої соціально-економічної політики Узбекистану, то під час президентства І. Карімова держава грала провідну роль, зокрема, проводився курс на збереження в державній власності більшості промислових підприємств і банків, у фінансовій сфері проводилася політика валютних обмежень і контролю. Приватний сектор грав другорядну роль і не виходив за межі, окреслені для нього державою. Політика в галузі промислового виробництва була спрямована на імпортозаміщення, в галузі зовнішньої торгівлі широко використовувалось обмеження імпорту тарифними та нетарифними бар'єрами.

Незадовільні результати економічного розвитку Узбекистану спонукали нового президента Ш. Мірзіяєва ініціювати програму економічних реформ, спрямовану на впровадження в економіку Узбекистану низки ліберальних заходів. Так, в 2017–2018 рр. була впроваджена вільна конвертація національної валюти по поточних операціях, зняті обмеження на купівлю іноземної валюти, лібералізована

діяльність банків, знижені деякі податки та митні платежі, створений більш сприятливий діловий клімат, проведені судова й адміністративна реформи. Були розроблені програми приватизації державних підприємств, створені сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій. Починаючи ще з 2008 р., в Узбекистані почали створювати безмитні зони з пільговим режимом оподаткування з метою залучення іноземних інвестицій. При президенті І. Карімові було створено тільки 3 таких зони, а після його смерті новий уряд створив додатково ще 14 вільних економічних зон.

Водночас, починаючи з грудня 2018 р., узбецький уряд почав повертатися до політики імпортозаміщення та зовнішньоторговельного протекціонізму, принаймні, в деяких галузях. Процес приватизації відбувається повільно, більшість великих підприємств і фінансових установ Узбекистану продовжують залишатися у власності держави – більш ніж 50% від усіх виробничих активів країни і понад 80% банківського сектору [1].

Економічний лібералізм означає ставку, перш за все, на розвиток приватного сектору, на залучення іноземних інвестицій, проведення ліберальної валютно-фінансової та зовнішньоторговельної політики. Державний капіталізм, навпаки, означає визначальну роль держави в регулюванні і стимулюванні економічного розвитку, в інвестиційному процесі, здійсненні політики жорсткого державного контролю в галузі валютно-фінансових операцій, наявність великого державного сектору, включаючи значну частину промисловості, політику субсидування національних товаровиробників з боку держави, різні форми протекціонізму для захисту внутрішнього ринку. У країнах державного капіталізму існує великий приватний сектор, зокрема, добре розвинений середній та малий бізнес, активно використовуються ринкові методи, заохочуються іноземні інвестиції.

Державний капіталізм є моделлю, який дозволив Китаю, Південній Кореї, Тайваню та деяким іншим країнам Південно-Східної Азії досягти значних успіхів в соціально-економічному розвитку. Використання ними моделі державного капіталізму пояснюється тим, що приватний бізнес, як місцевий, так і іноземний, був не дуже зацікавлений робити довгострокові

інвестиції в розвиток індустриального сектору, в створення та розвиток високотехнологічних підприємств або в імпортозаміщення. Аналогічне небажання приватного бізнесу робити довгострокові інвестиції в ці галузі можна спостерігати в пострадянських країнах, де приватні інвестори, як місцеві, так і іноземні, вкладають гроші, насамперед у добування сировини, енергоресурсів, виробництво напівфабрикатів, будівництво житла та торгово-розважальних центрів, торгівлю, фінансовий сектор та в сферу послуг, тобто в галузі, що дають швидкі окупність і прибуток.

Моделі державного капіталізму й економічного неолібералізму можуть використовуватися як авторитарними, так і демократичними державами. Так, наприклад, диктаторські режими в Латинській Америці, зокрема, режим А. Піночета в Чілі, проводили ліберальну соціально-економічну політику. Економічна політика США, особливо під час економічної кризи в 1930-х рр. і протягом Другої світової війни, а також політика країн Західної Європи в післявоєнний період і до початку 1980-х рр. включала багато механізмів державного капіталізму, і зараз, після кризових явищ, до яких призвів економічний неолібералізм, а останнім часом – пандемія коронавірусу, в західних країнах можна спостерігати посилення державного регулювання економічними процесами. На нашу думку, враховуючи гострі внутрішні соціально-економічні проблеми Узбекистану, модель державного капіталізму для нього була б більш придатною і дала б кращі результати, ніж модель ліберальна.

Узбекистан продовжує залишатися бідною країною, середня зарплата в Узбекистані дорівнює близько 250 дол. Проте, враховуючи те, що доходи розподіляються між різними верствами населення Узбекистану вкрай нерівномірно, мільйони людей отримують значно меншу зарплату, або не можуть знайти ніякої роботи, оскільки для країни характерним є хронічне безробіття.

Хоча за період незалежності в Узбекистані іноземними інвесторами була створена низка промислових підприємств, Узбекистан експортує переважно сировину, продукцію нафтохімії, деякі продовольчі товари, бавовну, продукцію текстильної галузі, а імпортує машини, обладнання, продукцію високотехнологічних галузей, нафту, а також зерно, оскільки

внутрішнє виробництво зернових покриває лише чверть потреб країни, при цьому Узбекистану притаманний хронічний зовнішньоторговий дефіцит.

За даними Державного комітету статистики Узбекистану, в 2020 р. ВВП країни складав у поточних цінах 580,2 трлн сум і зріс на 1,6% у порівнянні з попереднім роком. Проте, при розрахунку в доларах, ВВП складав 57 698 млн дол., що менше, ніж у 2019 р. (тоді було 57 711 млн дол.). За даними Всесвітнього банку, в 2020 р. узбецький ВВП реально зріс лише на 0,6%, при цьому ВВП на душу населення складав 16,9 млн сумів, що в доларах дорівнює 1685,5 дол. (скорочення у порівнянні з 2019 р. на 0,3%) [2].

Узбецькі економісти-прихильники економічного лібералізму сподіваються, що вступ Узбекистану до Світової організації торгівлі (зараз Узбекистан знаходиться в процесі переговорів по вступу до СОТ), розвиток політичних і економічних стосунків з країнами Заходу буде сприяти прискоренню проведення реформ, спрямованих на лібералізацію внутрішньої та зовнішньої економічної політики країни. Ліберальні економісти вважають, що саме лібералізація економіки, розвиток насамперед приватного сектору, інтеграція в глобальну економіку, іноземні інвестиції дадуть сильний поштовх для успішного розвитку Узбекистану, дозволить вирішити соціально-економічні проблеми країни [1].

Проте, як відмічає Міністерство економічного розвитку і скорочення бідності Узбекистану, іноземні інвестори вкладають гроші насамперед в добування природного газу, розробку інших природних ресурсів, а також в будівництво. Іноземні інвестиції в галузі більш високого технологічного рівня залишаються на низькому рівні. Згідно з даними Міністерства, в кризовому 2020 р. в економіку країни було вкладено лише 2,9 млрд дол. – скорочення в порівнянні з попереднім роком на 33,8% [3].

Переконаність ліберальних економістів, що простий перехід від державницької економічної моделі до моделі ринкового лібералізму кардинально вирішить соціально-економічні проблеми Узбекистану, не враховує той факт, що розвиток будь-якої країни залежить не тільки від обраної країною соціально-економічної моделі, але й від сукупності різних зовнішніх і внутрішніх факторів. Що стосується зовнішніх факторів, то

економіка Узбекистану дуже залежить від обсягів іноземних інвестицій, попиту на узбецькі товари за кордоном, світових цін на них, економічної ситуації в країнах, з якими Узбекистан підтримує розвинені торгово-економічні стосунки, стану політичних і економічних відносин Узбекистану з іншими країнами світу, загального стану світової економіки тощо. Нерідко в сучасних міжнародних стосунках більш могутні держави нав'язують слабкішим країнам ту зовнішню та внутрішню політику, а також ту соціально-економічну модель (і відповідно – той шлях розвитку), які є вигідними, насамперед таким могутнім державам.

До внутрішніх чинників, що впливають на розвиток країни, слід віднести такі, як вже наявний економічний і науково-технічний потенціал, кількість населення, темпи його зростання, рівень загальної та професійної освіти, географічне положення країни, її кліматичні й екологічні умови, наявність чи відсутність цінних природних ресурсів. Крім того, на соціально-економічний розвиток країни впливає історично-цивілізаційна спадщина, тобто, накопичений історичний досвід, релігійні та культурні особливості народу, його менталітет, відношення до праці, національні традиції.

У багатьох випадках саме історично-цивілізаційна спадщина країни суттєво впливає на діяльність її політичних і суспільних інститутів, може сприяти або, навпаки, гальмувати соціально-економічний розвиток. Застосування в різних країнах однієї і тієї ж політичної та соціально-економічної моделі може давати різні результати саме внаслідок різних внутрішніх особливостей таких країн. Тому національні особливості народу слід враховувати при запровадженні тієї чи іншої політичної і соціально-економічної моделі.

Крім того, у випадку багатоетнічного складу населення країни її розвиток суттєво залежить від стану відносин між цими різними етносами. Для Узбекистану проблема міжнаціональних стосунків між різними етносами, які проживають на території Узбекистану, є досить актуальною. У радянські часи, в ході національного розмежування в Центральній Азії, до складу союзних республік були включені території, на яких компактно проживають представники різних корінних народів цього регіону, які

вважають ці території історично своїми та бажають зберегти свою етнічну ідентичність.

Серед таджиків, киргизів і туркменів, які є громадянами Узбекистану, поширені сепаратистські настрої, вони бажали би приєднатися відповідно до Таджикистану, Киргизстану та Туркменістану разом із територіями, на яких компактно проживають. Тим більше, що ці території межують із Таджикистаном, Киргизстаном і Туркменістаном. Періодично в цих прикордонних районах виникають міжнаціональні конфлікти між узбеками та місцевим таджицьким, киргизьким і туркменським населенням. До того ж, кордони Узбекистану з Таджикистаном, Киргизстаном і Туркменістаном ще й досі не повністю демарковані, що створює підстави для міждержавних спорів і конфліктів між Узбекистаном і цими державами.

У конституції Узбекистану визнається багатонаціональний склад Узбекистану й гарантуються права національних меншин, включаючи мовні права. На відміну від деяких інших пострадянських країн, в Узбекистані функціонує значна кількість середніх шкіл із російською мовою навчання. В Узбекистані працюють філіали російських вузів. Каракалпацька, таджицька, киргизька, туркменська і казахська меншини мають можливість навчатися в своїх національних школах. Каракалпацька АРСР 14 грудня 1990 р. проголосила свій державний суверенітет і з 9 січня 1992 р. стала називатися Республікою Каракалпақстан. Каракалпацька і узбецька мови в Каракалпақстані отримали статус державних. У 1993 р. між Каракалпақстаном і Узбекистаном був укладений договір про входження в склад Узбекистану на 20 років з правом виходу, для чого може бути проведений референдум. Оскільки більшість населення Республіки Каракалпақстан – це етнічні узбеки, референдум не відбувся.

Після проголошення незалежності в Узбекистані мало місце відродження ісламу, зокрема, не тільки в його традиційних мирних формах, але й сучасного радикального ісламу, пов'язаного з міжнародними радикальними ісламськими угрупованнями, включаючи терористичні організації, які виступають проти світського характеру держави Узбекистан, прокламованого в конституції, і є постійною загрозою існуючому режиму.

Зростання проявів ісламського радикалізму та націоналізму, політика «узбекизації», а також закриття багатьох промислових підприємств (включаючи відомий Ташкентський авіазавод) призвело до відтоку російськомовного населення в Росію та в інші європейські країни. Російськомовне населення проживало переважно в містах, було зайнято головним чином в промисловості, в наукових і адміністративних закладах, в сфері освіти та медицини. Відтік цього населення призвів до втрати великої частини висококваліфікованих спеціалістів і відповідно – до різкого зменшення промислового та науково-технічного потенціалу Узбекистану, його перетворення з радянської республіки з достатньо високою часткою розвиненої промисловості в економіці в переважно країну-експортера сировини і напівфабрикатів.

Для Узбекистану і для інших центральноазіатських країн притаманна висока народжуваність. Цей феномен, характерний для ісламських країн, є наслідком релігійних і національних традицій багатодітності. Так, в 1991 р. загальна кількість населення Узбекистану складала 20,6 млн. осіб, а станом на 1 квітня 2021 р. кількість постійного населення Узбекистану склала вже 34,7 млн [4].

Таке швидке зростання кількості населення в Узбекистані створює серйозні соціально-економічні і екологічні проблеми. Так, наприклад, воно призвело до нестачі місць у середніх школах. Зараз кількість дітей шкільного віку становить 6,24 млн, в той час, як наявні школи розраховані на прийом 5,6 млн учнів [5].

Швидке зростання населення в Узбекистані відбувається в умовах нестачі земельних і водних ресурсів. Гідроенергетичні ресурси Узбекистану складають лише 4,92% всієї території країни, загальні водні ресурси – 50-60 кубічних кілометрів на рік, з яких тільки 12,2 кубічних кілометрів формується на території Узбекистану, а решта надходить з гір Тянь-Шаню і Паміру, тобто, із сусідніх Киргизстану та Таджикистану.

Зростання населення Узбекистану, яке, як прогнозують, зросте до 2030 р. до 40 млн, приведе до відповідного зростання потреб у воді з боку населення, сільськогосподарського та промислового виробництва, що матиме наслідком скорочення наявних водних ресурсів на 7-8 кубічних кілометрів. При цьому дефіцит водних ресурсів до 2030 р. зросте з

нинішніх 13-14% до 44-46%, що дуже негативно вплине на економіку країни та рівень і якість життя її населення.

За даними Всесвітнього банку, потік води в басейні ріки Сирдар'я до 2050 р. може знизитися на 2-5%, а в басейні ріки Амудар'я – на 10-15%, що матиме дуже негативні наслідки не тільки для населення та економіки, зокрема, для сільського господарства Узбекистану, але й для роботи існуючих у країнах Центральної Азії ГЕС, продуктивність яких може знизитися до 20%. Ще більше загостриться проблема висихання Аральського моря, рівень якого знижується щорічно зі швидкістю 0,5 м на рік. Процес висихання Аралу почався ще в радянський період, коли воду з Амудар'ї і Сирдар'ї, які впадають в Арал, стали брати для зрошення бавовнищ. Країни Центральної Азії створили Міжнародний фонд спасіння Аралу, проте далі підписання декларацій і меморандумів справа поки не йде. Між країнами, де беруть початок ріки і країнами, де існує дефіцит водних ресурсів, немає узгодженої політики регулювання водних ресурсів, відсутній спільний підхід до водокористування у відповідності до міжнародних стандартів [6].

У 2018 р. був створений трастовий фонд під егідою ООН з питання забезпечення безпеки людей, що живуть в регіоні Приаралля, включаючи аспекти охорони здоров'я, екології, соціального захисту та інші. У 2018 р. був також створений Міжнародний інноваційний центр Приаралля, який проводить дослідницьку роботу з питань відтворення та підвищення продуктивності водних та земельних ресурсів регіону. Передбачається реалізація спільних проектів з низкою іноземних партнерів. Очевидно, що відтворити Арал в його колишніх розмірах неможливо. Зараз зусилля узбецького уряду та низки міжнародних організацій і фондів зосереджені на пом'якшенні негативних наслідків висихання Аралу для місцевого населення. Зокрема, на місці пустелі, яка утворилася в місцях, де Арал повністю висох, висаджують саксаул, проводять роботи по забезпеченню водою людей, які проживають у цьому регіоні.

18 травня 2021 р. на пленарному засіданні 75-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН була одногосно прийнята спеціальна резолюція про проголошення регіону Приаралля зоною екологічних інновацій і технологій, яка була запропонована президентом Узбекистану

Ш. Мірзійоевим. Співавторами резолюції виступили близько 60 держав, зокрема Таджикистан, Туркменістан, Росія, Китай, Індія, Пакистан, Афганістан, Іран, Туреччина, Японія та інші. Резолюція передбачає прийняття колективних заходів для впровадження енерго- й водозберігаючих технологій, комплексного використання принципів «зеленої» економіки, розвитку екотуризму та інші заходи [7].

Нинішня влада Узбекистану намагається розвивати добрі відносини зі своїми найближчими центральноазіатськими сусідами, з якими, під час президентства І. Карімова, виникали періодичні конфлікти, обумовлені відсутністю чіткої демаркації державних кордонів, проблемами національних меншин (таджиків і киргизів в Узбекистані, узбеків у Киргизстані та Таджикистані), взаємними звинуваченнями в допомозі сепаратистам і терористам, а також проблемами використання водних ресурсів. За роки президентства Ш. Мірзійоева значно зріс обсяг торгівлі і співробітництва з центральноазіатськими країнами. У листопаді 2019 р. в Ташкенті відбулися консультації голів держав Центральної Азії, в ході яких вони обговорили проблемні питання у відносинах між цими країнами. Була досягнута домовленість проводити такі консультації на регулярній основі.

Між Узбекистаном і Киргизстаном був складений договір про кордони, у відповідності до якого було демарковано 80% державного кордону. Крім того, Узбекистан заявив свою готовність взяти участь в будівництві киргизької ГЕС Камбаратинськ (Камбар-Ата). З Туркменістаном був укладений договір про стратегічне партнерство. Обидві країни спільно відкрили залізничний та автодорожній мости через Амудар'ю, важливий елемент транспортного шляху Узбекистан–Туркменістан–Іран–Оман [8, s.17].

Значно поліпшилися відносини між Узбекистаном і Таджикистаном. Так, наприклад, досягнута домовленість про спільне будівництво на території Таджикистану в басейні ріки Зарафшан двох гідроелектростанцій, які будуть виробляти електроенергію для потреб Узбекистану. Фінансування проекту буде здійснено за рахунок міжнародних фінансових організацій, а також власних коштів Узбекистану

і Таджикистану, які створили спільне підприємство, яке буде здійснювати будівництво [9].

26 травня 2021 р. у м. Ашхабаді була підписана угода між урядом Узбекистану й урядом Туркменістану про Спільну узбецько-туркменську міждержавну комісію з водогосподарських питань. Представники обох країн висловили впевненість, що підписання цієї угоди сприятиме розвитку співробітництва в галузі спільної експлуатації транскордонних водних ресурсів [10].

Швидке зростання населення є однією з головних причин хронічного безробіття, оскільки економіка Узбекистану неспроможна створити достатню кількість робочих місць для невпинно та швидко зростаючих трудових резервів. Уряд Узбекистану, де позиції ісламу дуже сильні, не наважується проводити політику контролю за народжуваністю, оскільки така політика призвела б до масових виступів населення країни проти влади. Вважається, що в процесі модернізації країни, більш активного залучення жінок у виробництво, в економічне та суспільне життя, зростання рівня освіти узбецьке населення перейде до більш низького рівня народжуваності, аналогічно тому, як це мало місце в європейських країнах.

Проте, в європейських країнах перехід до сучасних, вкрай низьких, показників народжуваності (що також має негативні соціально-економічні наслідки) зайняв тривалий історичний час і супроводжувався зниженням ролі церкви в суспільстві, втратою релігійної свідомості у значної частини населення, а як відомо, міцна християнська віра сприяла зростанню населення в європейських країнах. В ісламських країнах, навпаки, модернізація, принаймні зараз, не означає зменшення ролі ісламу і це є однією з головних причин збереження традиції багатодітності в ісламських країнах. Тому, думається, що й надалі населення Узбекистану ще на протязі тривалого часу буде швидко зростати. Відповідно, проблема водопостачання та інші екологічні проблеми будуть загострюватися, безробіття зростати, внаслідок чого мільйони узбецьких трудових мігрантів будуть працювати за кордоном, в країнах, де існує попит на дешеву, малокваліфіковану робочу силу.

Зараз головним напрямком для узбецьких трудових мігрантів є

Росія. Кількість таких мігрантів постійно змінюється. Так, в 2018 р. в Росії працювало понад 4 млн. трудових мігрантів з Узбекистану [11], в 2019 р. – близько 2,2 млн., а наприкінці січня 2021 р., за даними Міністерства економічного розвитку і скорочення бідності Узбекистану, в Росії знаходилося 1 млн. 192 тис. трудових мігрантів з Узбекистану. Це складало 71% від загальної кількості узбецьких трудових мігрантів, які на кінець січня 2021 р. працювали за кордоном. При цьому в Казахстані знаходилося 209,3 тис. узбецьких трудових мігрантів (12%), в Південній Кореї – 62,3 тис. (4%), в Туреччині – 43,2 тис. (3%) [12].

Скорочення кількості узбецьких трудових мігрантів за кордоном у 2020 р. можна пояснити закриттям кордонів в зв'язку з пандемією коронавірусу, яка призвела до кризових явищ в економіці багатьох країн світу, включаючи пострадянські країни. Зниження рівня економічної активності, зростання рівня безробіття в пострадянських країнах в 2020 р., включаючи Росію, призвело до того, що багато хто з трудових мігрантів, зокрема, узбецьких мігрантів, втратили роботу в країнах, де вони працювали, і були вимушені повернутися до своїх рідних країн, де вони, тим більше, не можуть знайти будь-яку роботу. Відповідно, в 2020 р. значно знизився рівень валютних надходжень в ці країни від переказів трудових мігрантів, що стало додатковим фактором загального погіршення економічної ситуації в цих країнах, включаючи Узбекистан. Грошові перекази трудових мігрантів в багатьох випадках є єдиним джерелом існування для їх сімей. Вони також є важливим джерелом для поповнення бюджету Узбекистану. За даними Центробанку Росії, в 2019 р. з Росії в Узбекистан узбецькими фізичними особами було переказано 4,7 млрд дол. [13], а в 2020 р. – лише 928 млн дол. [14].

За даними Державного комітету Республіки Узбекистан по статистиці [15], в 2020 р. зовнішньоторговий оборот Узбекистану становив 36 млрд 299 млн дол., що було на 5 млрд 452 млн дол. менше, ніж в 2019 р. (скорочення на 13,1%). Найбільш важливими торговими партнерами Узбекистану є Росія та Казахстан. Зокрема, в 2020 р. на долю Росії припадало 15,5% зовнішньоторгового обороту Узбекистану, на долю Казахстану – 8,3%. Для порівняння: доля Китаю дорівнювала 17,7%, Республіки Корея – 5,9%, Туреччини – 5,8%, Киргизстану – 2,5%,

Німеччини – 2,3%.

Сукупний експорт Узбекистану в 2020 р. складав 15 млрд 127 млн дол., а імпорт – 21 млрд 171 млн дол., негативне сальдо – 6 млрд 044 млн дол. Слід сказати, що для Узбекистану є характерним хронічний дефіцит в зовнішній торгівлі.

У 2020 р. найважливішими імпортерами в Узбекистан були Китай – 4 млрд 503 млн дол., Росія – 4 млрд 170 млн дол., Казахстан – 2 млрд 115 млн дол., Південна Корея – 2 млрд 097 млн дол. (при цьому експорт Узбекистану в Південну Корею складав лише 45,5 млн дол.), Туреччина – 1 млрд 085 млн дол.

Що стосується експорту, то в 2020 р. найважливішими країнами, куди йшов узбецький експорт, були Китай – 1 млрд 931 млн дол., Росія – 1 млрд 470 млн дол., Туреччина – 1 млрд 016 млн дол., Казахстан – 903 млн дол., Киргизстан – 756 млн дол.

У торгово-економічних відносинах Узбекистану із західними країнами, лише Німеччина займає більш-менш значне місце. Водночас при імпорті з Німеччини до Узбекистану, який в 2020 р. складав 693 млн дол., експорт Узбекистану до Німеччини дорівнював лише 70,5 млн дол. Таким чином, обсяг експорту Узбекистану в західні країни вкрай незначний.

З огляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що країни-члени ЄАЕС в сукупності – це головні партнери Узбекистану в його міжнародних економічних стосунках. Провідну роль тут займають стосунки Узбекистану з Росією, які розвиваються на основі «Договору про основи міждержавних відносин, дружби і співробітництва між Російською Федерацією і Республікою Узбекистан» від 30 травня 1992 р., «Договору між Російською Федерацією і Республікою Узбекистан про поглиблення економічного співробітництва на 1998–2007 рр.» від 12 жовтня 1998 р., «Договору про подальше поглиблення всебічного співробітництва у військовій і військово-технічній галузях» від 11 грудня 1999 р., «Договору між Російською Федерацією і Республікою Узбекистан про стратегічне партнерство» від 16 червня 2004 р., «Договору про союзницькі відносини між Російською Федерацією і Республікою Узбекистан» від 15 листопада 2005 р. У 2018 р. була прийнята Програма економічного співробітництва між урядами РФ і Республіки Узбекистан на 2019–2024 рр., був створений

Міжурядовий комітет по економічному співробітництву між Росією і Узбекистаном.

У жовтні 2018 р. відбувся державний візит президента Росії В. Путіна в Узбекистан у ході якого було підписано 20 двосторонніх документів міждержавного рівня та 785 двосторонніх угод між регіонами РФ та Узбекистану на загальну суму 27,1 млрд дол. Передбачається будівництво з допомогою Росії першої в Узбекистані атомної електростанції. У ході візиту були укладені також угоди щодо відкриття в Узбекистані філіалів низки російських вищих учбових закладів (в додаток до вже існуючих в країні філіалів російських вузів) [16]. Накопичені російські інвестиції в країнах Центральної Азії дорівнюють 50 млрд дол., зокрема в економіку Узбекистану – 10 млрд дол. [17]. Оскільки пандемія коронавірусу продовжується й в 2021 р., виникає необхідність масової вакцинації населення. У квітні 2021 р. в Узбекистан почалися поставки російської вакцини Супутник-V.

У 2018 р. між Узбекистаном і Росією був підписаний Договір про військово-технічне співробітництво, завдяки якому Узбекистан може купувати зброю в Росії по пільгових цінах, які Росія надає державам-членам ОДКБ. У вузах міністерства оборони Росії проходять навчання узбецькі військовослужбовці. У жовтні 2018 р. міністри оборони Узбекистану та Росії підписали угоду про взаємне використання повітряного простору військовими літаками, яке надає право військово-транспортним літакам обох держав здійснювати безпосадочні польоти над територіями Росії й Узбекистану [18].

Росія висловила готовність взяти участь в реалізації проекту будівництва залізної дороги «Мазарі–Шариф–Кабул–Пешавар», яка, у випадку побудови, дозволить скоротити витрати на транспортування вантажів з Південно-Східної Азії до країн СНД і Європи на 30%. Між Узбекистаном і Росією досягнута домовленість про те, що російські проектні інститути візьмуть участь у підготовці техніко-економічного обґрунтування проекту та механізмів його фінансування [19].

Узбекистан розвиває активні економічні відносини з Китаєм, з яким у нього найбільш великий товарооборот. У травні 2018 р. президент Узбекистану Ш. Мірзієєв відвідав Китай, за підсумками якого було

підписано понад 100 угод на загальну суму 20 млрд дол. На початок 2020 р. в Узбекистані працювали 1652 підприємства (16% від загального числа) з китайськими інвестиціями, з них 120 підприємств – з 100% китайським капіталом. Зараз Узбекистан разом з Китаєм реалізує 284 довгострокових інвестиційних проектів на загальну суму 30,4 млрд дол., з яких 17,1 млрд дол. – це кредити міжнародних фінансових організацій і іноземних банків, а решта прямі китайські інвестиції.

Китайські інвестиції переважно йдуть в інформаційно-комунікаційну сферу, нафтогазову та хімічну промисловість, у розвиток транспортної інфраструктури, створення транспортних коридорів для транзиту китайських вантажів у країни Європи та зони Перської затоки, а також у гідроенергетику, сільське господарство, легку промисловість, фармацевтику, виробництво будівельних матеріалів. Узбекистан здійснює співробітництво з Китаєм у рамках китайської стратегії «Один пояс – один шлях» [20]. Водночас в узбецькому суспільстві існує побоювання щодо зростання залежності Узбекистану від Китаю, оскільки досвід інших країн показав, що занадто тісні економічні стосунки з КНР завжди дають більше вигід Китаю, ніж цим країнам, і фактично призводять до економічної експлуатації з боку Китаю.

Узбекистан є членом Шанхайської організації співробітництва (ШОС), а також Організації ісламського співробітництва. У Ташкенті будується перший в регіоні центр ісламської цивілізації. У вересні 2019 р. Узбекистан вступив в Тюркську раду (Раду співробітництва тюркомовних країн). Відносини з Туреччиною вийшли на стратегічний рівень. У квітні 2018 р. була створена узбецько-турецька рада стратегічного співробітництва вищого рівня. У лютому 2020 р. президент Ш. Мірзієєв відвідав Туреччину з офіційним візитом. Таким чином, за останній час політичні, економічні, військові і гуманітарні зв'язки між Узбекистаном і Туреччиною набирають силу, зокрема, враховуючи приналежність обох країн до країн тюркомовної групи.

Узбекистан розвиває співробітництво з США. У травні 2018 р. відбувся державний візит президента Ш. Мірзієєва в США, під час якого президенти обох країн зробили спільну заяву, в якій заявили про початок «нової ери стратегічного партнерства». Вони також домовились

реалізувати двосторонній план військового співробітництва, розрахований на 5 років. Узбекистан закупляє деякі види американської зброї, в американських військових закладах проходять навчання групи узбецьких військовослужбовців, проводяться спільні з американцями військові навчання. Водночас, як свідчить офіційна статистика Узбекистану, обсяги товарообігу Узбекистану з США (який в 2020 р. складав лише 275 млн дол.) і рівень американських інвестицій в узбецьку економіку (трохи більше 1 млрд дол.), у порівнянні з Китаєм і Росією, залишаються незначними.

США просуває власний механізм регіональної інтеграції – об'єднання США і п'яти країн Центральної Азії, так званий альянс C5+1. Як відмічає узбецький політолог Н. Імамова: «Вашингтон намагається не допустити входження Узбекистану в ЄАЕС, підтримуючи заходи по боротьбі з тероризмом і економічне співробітництво, а також просуваючи західні цінності». США можуть заблокувати вступ Узбекистану до СОТ в разі його входження в ЄАЕС [21].

У лютому 2019 р. між Євросоюзом і Узбекистаном розпочалися та продовжуються переговори про укладання Угоди про розширене партнерство і співробітництво, яка повинна замінити сучасну Угоду про партнерство і співробітництво між Узбекистаном і ЄС, яка була підписана ще 1 червня 1996 р. і вступила в силу 1 липня 1999 р. Як заявив спецпредставник Євросоюзу по Центральній Азії П. Буріан, практично по всіх розділах нової угоди робота завершена. Очікується, що підписання угоди відбудеться наприкінці 2021 р. під час візиту президента Ш. Мірзієєва в Брюссель [22].

У грудні 2020 р. Єврокомісія достроково прийняла рішення надати Узбекистану статус бенефіціара Загальної системи преференцій GSP+, що створить можливість більш легкого доступу узбецьких товарів на європейські ринки, ніж це передбачає просто GSP. Країни, яких включають у число бенефіціарів GSP+, зобов'язані виконувати 27 основних міжнародних конвенцій, в тому числі, про права людини, права робітників, захисту навколишнього середовища і клімату. GSP+ передбачає постійний моніторинг того, як країни, які стали бенефіціарами цієї системи, виконують свої зобов'язання. Надання Узбекистану цього статусу свідчить

про те, що Євросоюз позитивно оцінює ті соціально-економічні реформи, які реалізує уряд Узбекистану [23].

Нова угода про розширене партнерство і співробітництво між ЄС і Узбекистаном створить більш сприятливі умови для економічного співробітництва та торгівлі між ними. Водночас, знижуючи деякі бар'єри на шляху доступу узбецьких промислових товарів на ринок ЄС, вона не гарантує збут цих товарів, які мають там конкурувати, по-перше, з місцевими товарами, а, по-друге, з товарами країн, які мають угоди про асоціацію і вільну торгівлю з ЄС. Слід враховувати також фактор географічної віддаленості Узбекистану від європейського ринку, що призводить до більш високих транспортних витрат, що, в свою чергу, збільшує ціни на узбецькі товари. Крім того, ЄС здійснює протекціоністську політику, зокрема субсидуючи своїх сільськогосподарських товаровиробників і практикуючи систему безмитних квот для імпорتنих продовольчих і сільськогосподарських товарів, в тому числі для країн, які мають угоди з ЄС про асоціацію або розширене партнерство та співробітництво.

У цьому зв'язку можна зробити висновок, що основними ринками для узбецьких товарів залишатимуться ринки пострадянських країн і Китаю. У порівнянні з політикою І. Карімова, позиція Узбекистану щодо євразійської інтеграції значно змінилася. Узбекистан підняв рівень свого національного координатора в СНД з заступника міністра закордонних справ до заступника прем'єр-міністра та відновив свою участь в Економічній раді СНД. Зараз питання участі Узбекистану в процесах євразійської інтеграції ретельно вивчається.

Окрім участі в ЗВТ СНД, угода про створення якої була підписана в 2011 р. в Санкт-Петербурзі і до якої Узбекистан приєднався в 2014 р., узбецьке керівництво планує створити ЗВТ з ЄАЕС. 7 жовтня 2019 р. Міністерство економіки і промисловості Узбекистану опублікувало проект Концепції комплексного соціально-економічного розвитку республіки до 2030 р. Відповідно до документу, на першому етапі розвитку (2019–2021) повинна відбутися адаптація узбецької економіки до нових умов розвитку та ринкових механізмів. У цей час Узбекистан планує підписати угоду з ЄАЕС про вільну торгівлю. На другому етапі (2022–2025), після

структурних змін в економіці, буде необхідно послідовно вивчити наслідки входження Узбекистану в ЄАЕС і СОТ, провести лібералізацію торгової політики і приведення її у відповідність до норм СОТ.

Проект Концепції викликав неоднозначну реакцію в Узбекистані. Ліберальний узбецький економіст Ю. Юсупов, директор Центру сприяння економічному розвитку Узбекистану, підкреслив, що поруч з деякими плюсами (скорочення бар'єрів на шляху торгівлі з країнами ЄАЕС, покращення умов перебування для узбецьких трудових мігрантів в Росії та в інших країнах ЄАЕС), можливий вступ Узбекистану до ЄАЕС закриває для Узбекистану шлях до Світової організації торгівлі (СОТ), і змусить Узбекистан увійти не тільки в економічний, але й де-факто в політичний союз з Росією і таким чином стати заручником її непередбаченої зовнішньої політики [24].

9 січня 2020 р., після ретельного вивчення проблеми вступу чи не вступу Узбекистану в ЄАЕС, експерти Центру економічних досліджень при адміністрації президента Узбекистану підготували та подали узбецькому керівництву доповідь, яка стверджує, що членство Узбекистану в ЄАЕС вигідно для узбецької економіки. Серед переваг такого членства: покращення умов праці та правового статусу узбецьких трудових мігрантів в Росії та в інших країнах ЄАЕС, збільшення обсягів узбецького експорту в країни ЄАЕС, спрощення умов транзиту узбецьких товарів територією Казахстану і Росії [25].

Водночас значна частина узбецького політикуму не бажає зближення, і, тим більше, – членства в ЄАЕС. Противники членства Узбекистану в ЄАЕС вказують, що це значно уповільнить процес набуття Узбекистаном членства в СОТ, призведе до негативного впливу на розвиток деяких галузей економіки, оскільки Узбекистан, як член ЄАЕС, буде вимушений відкрити свій внутрішній ринок для країн-членів ЄАЕС і відмінити ті протекціоністські заходи, за допомогою яких він розвиває власне виробництво. Крім того, на їх думку, ЄАЕС знаходиться під контролем Росії і вступ Узбекистану до ЄАЕС змусить Узбекистан увійти не тільки в економічний, але й де-факто в політичний союз з Росією, що призведе до погіршення стосунків із Заходом, зашкодить збалансованій багатовекторній зовнішній політиці Узбекистану. Радник президента

Узбекистану з питань зовнішньої політики С. Сафаєв в цьому зв'язку відмічає: «Ми не передбачаємо конфлікту чи зіткнення з США чи з ЄС, якщо ми вступимо в ЄАЕС. Кінець кінцем, сучасні члени цього блоку підтримують економічні відносини і здійснюють ділове співробітництво із Заходом» [21].

Дійсно, як свідчать факти, економічна інтеграція в межах ЄАЕС не перешкоджає урядам країн-членів ЄАЕС розвивати інтенсивні політичні і економічні відносини з різними країнами. Показовою є позиція Казахстану щодо євразійської інтеграції, викладена в заяві МЗС Казахстану у відповідь на заяву заступника міністра іноземних справ Росії А. Панкіна, що ЄАЕС виробляє заходи у відповідь на економічні санкції Заходу проти Росії і Білорусі. У заяві МЗС Казахстану сказано, що західні санкції мають політичний характер, вони спрямовані проти двох країн-членів ЄАЕС, а не проти всього ЄАЕС, що ЄАЕС – це не політична, а економічна організація, що інтеграційні процеси в рамках ЄАЕС мають суто економічний характер. Тому Казахстан не бере участі в переговорах з питання консолідованої відповіді ЄАЕС на західні санкції і мова може йти тільки про спільні дії членів ЄАЕС з метою запобігти негативного впливу цих санкцій на соціально-економічний розвиток країн-членів ЄАЕС [26].

Розбіжність поглядів узбецьких політиків щодо ЄАЕС проявила себе в голосуванні в парламенті з питання отримання Узбекистаном статусу спостерігача в ЄАЕС. 28 квітня 2020 р. законодавча палата Олій Мажлісу (парламенту) Узбекистану розглянула питання щодо необхідності отримання Узбекистаном статусу спостерігача в ЄАЕС, при цьому 86 депутатів проголосували за цей статус, проти – 32, утримались 14 депутатів (при цьому в голосуванні взяли участь 132 депутати з 150) [27]. 11 травня 2020 р. це рішення схвалив узбецький сенат. На засіданні Вищої євразійської економічної ради ЄАЕС, яке відбулося 11 грудня 2020 р. в онлайн-режимі, було прийнято рішення надати Узбекистану та Кубі статус спостерігача при ЄАЕС. Такий статус вже має Молдова. Президент Узбекистану Ш. Мірзієєв прийняв участь в цьому онлайн-засіданні. У своєму виступі він висловив надію, що співробітництво Узбекистану з ЄАЕС в новій якості спостерігача дозволить Узбекистану створити нові

ринки збуту для своєї продукції та усунути перешкоди на шляху торгівлі з країнами-членами ЄАЕС.

Соціально-економічні проблеми Узбекистану, серед яких слід назвати проблему бідності, масового безробіття, серйозні проблеми в галузі водопостачання, екологічні проблеми, значною мірою обумовлені швидким зростанням населення, яке відбувається в умовах нестачі сільськогосподарської землі та водних ресурсів. Уряд Узбекистану намагається вирішувати соціально-економічні, екологічні та демографічні проблеми країни, по-перше, проводячи політику економічних реформ ліберального характеру, а, по-друге, здійснюючи багатовекторну зовнішню політику, яку, поруч з ринковими реформами, розглядає як можливість вирішення цих проблем.

Розглядаючи економічні стосунки Узбекистану зі США, слід вказати, що обсяги торгівлі Узбекистану з ними, а також обсяги американських інвестицій в економіку Узбекистану залишаються, принаймні зараз, невисокими. Думається, що для США Узбекистан є цікавим, головним чином, в геополітичному і військово-стратегічному аспектах. Можна припустити, що між Узбекистаном і США буде розвиватися, перш за все, політичне та військово-технічне співробітництво.

Країни ЄС, значно більше, ніж США, зацікавлені в розвитку торгово-економічних відносин з Узбекистаном. Нова угода про розширене партнерство і співробітництво створить більш сприятливі умови для економічного співробітництва і торгівлі, зростання європейських інвестицій в економіку Узбекистану. Але, видається, що чинник географічної віддаленості Узбекистану від Європи не дасть можливості країнам Євросоюзу займати таке ж провідне місце в зовнішньоекономічних стосунках Узбекистану, які зараз займають сусідні Китай, Росія та інші країни-члени ЄАЕС.

Китай є найважливішим торгово-економічним партнером Узбекистану. Китайські інвестиції в узбецьку економіку зростають. Китай розглядає Узбекистан як важливу транзитну країну, через територію якого проходять транспортні коридори для транспортування, насамперед китайських товарів у країни Європи й інші регіони світу. Тому Китай робить інвестиції в розвиток транспортної інфраструктури Узбекистану.

Узбекистан бере участь у реалізації китайського проекту «Один пояс – один шлях». У майбутньому, думається, роль Китаю в економіці Узбекистану буде тільки зростати.

Пострадянські країни значною мірою залежать від імпорту технологій із більш розвинених країн. Внаслідок цього країни-члени ЄАЕС проводять багатовекторну зовнішньоекономічну політику. Враховуючи всю низку гострих соціально-економічних, екологічних і демографічних проблем, які стоять перед Узбекистаном, думається, що в майбутньому неможливо повністю виключати членство Узбекистану в ЄАЕС, особливо, якщо таке членство не завадить узбецькому керівництву й надалі проводити багатовекторну зовнішньополітичну і зовнішньоекономічну політику. Крім того, ЄАЕС (насамперед, такі його члени як Росія і Казахстан) залишається для Узбекистану найважливішим торгово-економічним партнером і головним ринком праці для мільйонів узбецьких трудових мігрантів. У межах ЄАЕС був створений єдиний ринок праці, трудові мігранти-громадяни країн-членів ЄАЕС користуються соціальними правами країни перебування та можуть вільно пересуватися по території країн-членів ЄАЕС. Ця обставина особливо важлива для Узбекистану, який зацікавлений у покращенні умов перебування своїх трудових мігрантів. Перший крок у напрямку зближення з ЄАЕС Узбекистан вже зробив, отримавши статус спостерігача.

Хоча, відповідно до Угоди про ЗВТ в рамках СНД від 2011 р., між Україною і Узбекистаном існує режим вільної торгівлі, українсько-узбецькі торгово-економічні стосунки не можна назвати задовільними. Зовнішньоторговий оборот Узбекистану з Україною в 2020 р. дорівнював лише 438 млн дол., зокрема Україна експортувала до Узбекистану товарів на суму 315,2 млн дол., а імпортувала з Узбекистану – на суму 122,8 млн дол. [15]. Такий низький рівень торгово-економічних відносин між Україною та Узбекистаном потребує нових стимулів розвитку. Перспективним напрямом могло бути взаємне інвестування. Так, в Узбекистані планується приватизація десятків крупних підприємств і українські ФПГ могли б підключитися до цього процесу. Так само узбецькі бізнесмени могли б знайти привабливі для себе об'єкти інвестування в Україні. Україна може постачати до Узбекистану сучасне обладнання й

технології з перероблення сільгосппродукції, сировинних матеріалів, трубої та іншої продукції для потреб підприємств добувної та переробної галузей Узбекистану. Таким чином, можна сказати, що українсько-узбецькі відносини мають ще не використаний потенціал подальшого розвитку.

Використані джерела та література

1. Юсупов Ю. Экономические реформы в Узбекистане: достижения, проблемы, перспективы. URL: <https://fpc.org.uk/экономические-реформы-в-узбекистане/>
2. Цифра: ВВП Узбекистана в 2020 г. URL: <https://www.spot.uz/ru/2021/01/26/gdp>
3. На треть сократились прямые иностранные инвестиции в экономику Узбекистана. URL: <https://eadaaily.com/ru/news/2021/03/01/na-tret-sokratilis-pryamyue-inostrannye-investicii-v-ekonomiku-uzbekistana>
4. Государственный комитет Республики Узбекистан по статистике. Демографическая ситуация в Республике Узбекистан на 1 апреля 2021 г. URL: https://stat.uz/images/uploads/reliz2021/demografiya_mart_ru.pdf
5. Шерзод Шерматов – о переполненных классах и грядущих проблемах из-за нехватки мест в школах. URL: <https://www.gazeta.uz/ru/2021/05/04/schools/>
6. Алимджанов Б. Водные проблемы Узбекистана: вопросы экологии и менеджмента. URL: <https://cabar.asia/ru/vodnye-problemy-uzbekistana-voprosy-ekologii-i-menedzhmenta.uz/>
7. «Узбекистан в корне изменил идеологию решения Аральской катастрофы» – Элдор Арипов. URL: <https://www.gazeta.uz/ru/2021/05/22/ara/>
8. Arifov E. Uzbekistans neue Rolle in Zentralasien. *Welt Trends. Das aussenpolitische Journal*. 2018. № 136. S.16-17.
9. Узбекистан и Таджикистан построят две ГЭС на реке Зарафшан. URL: eadaaily.com/ru/news/2020/03/13/uzbekistan-i-tadzhikistan-postroyat-dve-ges-na-reke-zarafshan
10. Ташкент и Ашхабад подписали соглашения о трансграничных реках. URL: eadaaily.com/ru/news/2021/05/27/tashkent-i-ashhabad-podpisali-soglasheniya-o-transgranichnyh-rekah
11. Поток гастарбайтеров из Таджикистана сократился за пять лет на 40%. URL: eadaaily.com/ru/news/2019/02/08/potok-gastarbajterov-iz-tadzhikistana-sokratilsya-za-pyat-let-na-40

12. В Минэкономразвития озвучили количество мигрантов из Узбекистана. URL: <https://uz.sputniknews.ru/20210130/v-Minekonomrazvitiya-ozvuchilo-kolichestvo-migrantov-iz-Uzbekistana-15901366.html>
13. Денежные переводы в Узбекистан из России достигли пика за 5 лет. URL: <https://www.spot.uz/ru/2020/03/17/russia/>
14. На сколько увеличались денежные переводы трудовых мигрантов из РФ. URL: <https://uz.sputniknews.ru/20210201/na-skolko-velichilis-denezhnye-perevody-trudovykh-migrantov-iz-RF-15908045.html>
15. Государственный комитет Республики Узбекистан по статистике. Внешнеторговый оборот Республики Узбекистан (предварительные данные за январь-декабрь 2020 г.). URL: https://stat.uz/images/uploads/docs/tashqi_savdo_dec_2020_ru.pdf
16. Итоги визита Владимира Путина в Узбекистан. URL: www.sib-science.info/ru/ras/k-itogam-22102018
17. Россия инвестировала в Центральную Азию 50 млрд дол. МИД. URL: eadaaily.com/ru/news/2021/05/20/rossiya-investirovala-v-centralnuyu-aziyu-50-mlrd-mid
18. Алексеева Н. «Гарантии безопасности»: как развивается военно-техническое сотрудничество России и Узбекистана. URL: <https://russian.rt.com/ussr/article/563545-uzbekistan-odkb-voennoe-sotrudnichestvo>
19. Россия и Узбекистан готовятся возобновить железнодорожное сообщение. URL: eadaaily.com/ru/news/2021/05/20/rossiya-i-uzbekistan-gotoviyatsya-vozobnovit-zheleznodorozhnoe-soobshchenie
20. Кутбитдинов Ю. Китайский вектор узбекской экономики. URL: <https://review.uz/post/kitayskiy-vektor-uzbekskoy-ekonomiki>
21. Имамова Н. Узбекистан перед выбором: США или Россия. URL: <https://www.golos-ameriki.ru/a/uzbekistan-faces-choice-between-closer-ties-to-us-russia/5189180.html>
22. Президент Узбекистана собирается посетить Брюссель. 25.05.2021. URL: <https://eadaaily.com/ru/news/2021/05/25/prezident-uzbekistana-sobiraetsya-posetit-bryussel>
23. Узбекистан присоединился к соглашению Европейского союза GSP+. URL: <https://review.uz/post/uzbekistan-prisoedinihsya-k-soglasheniyu-evropeyskogo-soyuza-gsp+>
24. Клуб заложников российской политики. Экономист Юлий Юсупов – о вступлении Узбекистана в ЕАЭС. URL: <https://fergana.agency/articles/111489/>
25. Обещают сплошные плюсы. URL: <https://fergana.agency/photos/114048/?country=uz>
26. МИД Казахстана выступил против политизации ЕАЭС. URL: eadaaily.com/ru/news/2021/06/05/mid-kazahstana-vystupil-protiv-politizacii-eaes

27. Депутаты одобрили участие Узбекистана в ЕАЭС в качестве наблюдателя. URL: <https://www.gazeta.uz/ru/2020/04/28/integration-eeu>.

УДК 94:323.22+327(575.4)

Цанко О. М.

ВНУТРІПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ СУЧАСНОГО ТУРКМЕНИСТАНУ

Стаття присвячена розкриттю сутності та змісту сучасної зовнішньої політики позитивного нейтралітету, яку понад 25 років проводить Туркменістан. Зокрема в статті зазначається, що ця політика слугує своєрідним зовнішньополітичним прикриттям всіх вад політичної системи сучасного Туркменістану, перетворюючись тим самим на політику ізоляціонізму. Основними внутріполітичними чинниками, які впливають на загальний вектор цієї політики, поряд з особливостями історичного розвитку туркмен в умовах відсутності власної держави є клановий і патріархально-родовий характер формування сучасної політичної системи Туркменістану, а також тотальна корупція в її середовищі.

Ключові слова: позитивний нейтралітет, ізоляціонізм, Туркменістан, корупція, політична система, клан.

Цанко О. М. Внутривполитические факторы формирования внешней политики современного Туркменистана

Статья посвящена раскрытию сущности и содержания современной внешней политики позитивного нейтралитета, которую более 25 лет проводит Туркменистан. В частности в статье отмечается, что эта политика служит своеобразным внешнеполитическим прикрытием всех пороков политической системы современного Туркменистана, превращаясь тем самым в политику изоляционизма. Основными внутривполитическими факторами, которые влияют на общий вектор этой политики, наряду с особенностями исторического развития туркмен в условиях отсутствия собственного государства является клановый и патриархально-родовой характер формирования современной политической системы Туркменистана, а также тотальная коррупция в ее среде.

Ключевые слова: позитивный нейтралитет, изоляционизм, Туркменистан, коррупция, политическая система, клан.

Tsapko O. Internal policy factors of foreign policy forming of modern Turkmenistan

The article is devoted to revealing the essence and content of the modern foreign policy of positive neutrality, which Turkmenistan has been pursuing for over 25 years. In particular, the article notes that this policy serves as a kind of foreign policy cover for all the shortcomings of the political system of modern Turkmenistan, thus becoming a policy of isolationism. The main domestic political factors influencing the general vector of this policy, along with the peculiarities of the historical development of Turkmen in the absence of their own state are clan and patriarchal-tribal nature of the modern political system of Turkmenistan, as well as total corruption in its environment.